

BOSTAN ÇELEBİ'NİN TARİHÇİLİĞİ VE SÜLEYMAN-NÂME'SİNDE KULLANDIĞI AYETLER

The HISTORIOGRAPHY of BOSTAN ÇELEBİ and the QURAN VERSES in SÜLEYMAN-NÂME

Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN

Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mksahin@erciyes.edu.tr, Kayseri/TÜRKİYE

ÖZ

Osmanlı tarihlerini anlatan birçok ana kaynak, olayları anlatırken konu ile ilgili ayet, hadis ve atasözlerine atıfta bulunurlar, cümlelerini bu yüce kaynaktan aldıkları büyük kelimelerle teyit etme yoluna giderler. Bu anlamda Kanunî Sultan Süleyman döneminin en önemli ana kaynaklarından biri sayılan Bostan Çelebi de eserinde aynı usulü takip etmiş, konuya uygun ayetleri büyük bir ustalıkla kullanan tarihçilerimizden biri olmuştur.

Bostan Çelebi'nin bu eseri, Kanunî'nin tahta çıkışından 949 /1542 yılına kadar olan devrin olaylarını anlatır. Tarihçi Hammer'in başlıca kaynaklarından birisidir. Ancak, Hammer bu eserin yazarını Ferdi olarak gösterir. Daha sonra Alman müsteşirli Joseph von Karabacek, bu eserin Viyana'da bulunan tam nüshasının sonundaki kayda istinaden eserin yazarının, Kanunî'nin öldürttüğü oğlu şehzade Mustafa olabileceğini ileri sürmüştür. Bilinen dört nüshası ile yeni tespit ettiği diğer iki yazma nüshasını inceleyen Hüseyin Yurdaydın bu eserin, Ferdi'nin veya Şehzade Mustafa'nın telifi olmadığını onun, Kanunî devri kazaskerlerinden Bostan Çelebi tarafından yazılmış bulunduğunu ortaya koymuştur.

Edebi bir üslupla yazılan eser, Kanunî'nin hocasının talebesi olması dolayısıyla sarayla ilgili olarak diğer kaynaklardan daha fazla bilgi vermektedir. Kanunî'nin tahta çıkışından itibaren döneminde meydana gelen olayları anlatırken konuya uygun gelen ayeti kerimeleri ustalıkla ve edebi bir şekilde kullanmıştır. El yazması olan bu eserin her sayfası 15 satırdan oluşmakta ve toplam 174 varaktır. Bu tebliğde Süleymaniye Ktp, Ayasofya Nr. 3317'de kayıtlı nüshası esas alınan Bostan Çelebi'nin eserinde yer verdiği ayetler tespit edilecek ve hangi ayeti hangi konu ile ilişkilendirdiği ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bostan Çelebi, Tarih Yazımı, Süleyman-nâme, Ayet, Kanunî

ABSTRACT

Several primary sources that narrate Ottoman history cite related Quran verses, hadith and proverbs, and employ holy remarks from these sacred sources to verify their remarks. In this sense, Bostan Çelebi, who is considered as one of the most significant sources of the period of Suleiman the Magnificent, employed the same method in his work, and became one of the historians who mastered the method of using related Quran verses in their works.

Süleyman-nâme narrates the events beginning from Suleiman the Magnificent's accession to the throne to 1542. It is one of the primary sources of Hammer, the historian, yet he registered the name of the writer as Ferdi. Later on, German orientalist Joseph von Karabacek asserted that it could have been written by Mustafa, the executed son of Suleiman the Magnificent, based on the note at the end of the complete version in Vienna. Hüseyin Yurdaydın, who examined the four previous versions together with the two new versions he located, found out that it was not written by Ferdi or the Sultan's son Mustafa, but by Bostan Çelebi who was a high ranking official during the reign of Suleiman the Magnificent.

Written with a literary style, Süleyman-name gives more detailed information about the royal palace since Bostan Çelebi was a pupil of Suleiman the Magnificent's teacher. He masterfully used related Quran verses in a literary sense while he was narrating the events dating from Suleiman the Magnificent's accession to the throne and afterwards. The handwritten manuscript has a total of 174 foils, each page containing 15 lines. In this report, it is aimed to ascertain the Quran verses in Bostan Çelebi's manuscript, which is registered in Süleymaniye Library, Ayasofya Col. Nr. 3317, and, thereby, to find out all Quran verses he associated to every topic. Subsequently, using Quran verses in historiography will be discussed.

Key words: Bostan Çelebi, History Writing, Süleyman-nâme, Quran Verses, Suleiman the Magnificent

1. BOSTAN ÇELEBİ'NİN TARİHÇİLİĞİ VE SÜLEYMAN-NÂME'SİNDE KULLANDIĞI AYETLER

1.1. Osmanlı Tarih Yazıcılığı ve Bostan Çelebi

Osmanlı tarihçiliği genel olarak kendinden önceki İslâm tarih yazıcılığının bir devamı olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra altı yüz yıllık yönetimi süresince hemen hemen tarihçiliğin her alanında eserler ortaya koyan Osmanlılar, kendine ait bir “Osmanlı tarih yazıcılığı tarzı” oluşturmuştur¹.

Osmanlılarda tarih yazıcılığı, Osmanlı beyliğinin bağımsızlığından yüzyıl kadar sonra görülmektedir. Bu manada ilk Osmanlı tarih yazıcısı olarak Ahmedî bilinmektedir. Ahmedî İskender-nâme'sini Yıldırım Bayezid'e sunmuştur². I. ve II. Murad dönemlerinde özellikle Farsça ve Arapçadan tercüme yapılmıştır³. Bunların en önemlilerinden biri Yazıcıoğlu Ali tarafından tercüme edilen İbn-i Bibi'nin “el-Avâmiru'l-Alâiyye fi'l-Umuri'l-Alâiyye”sidir⁴.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Oruç Bey, Aşık Paşa-zâde ve Neşri ile Osmanlı tarih yazıcılığı olgun bir düzeye ulaşmıştır. Fatih dönemi tercüme ve telif eserlerin daha çok yazılmaya başladığı bir dönemdir. Özellikle Tursun Bey'in “Tarih-i Ebu'l-Feth”i⁵ Osmanlı tarih yazıcılığı açısından büyük değere sahiptir.

II. Bayezid dönemi, Osmanlı tarih yazıcılığı için, önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü Padişah, Kemal Paşa-zâde ve İdris-i Bitlisi'yi birer tarih yazmakla görevlendirmekle, resmi tarih yazıcılığını başlatmıştır⁶. İdris-i Bitlisi “Heşt Behişt” adlı eseriyle, sekiz padişahı Farsça olarak anlatmaktadır⁷. Kemal Paşa-zâde de her padişaha bir defter ayırmak suretiyle on defter halinde on padişahı ve zamanlarında meydana gelen olayları anlatmıştır⁸.

XVI. yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılığının parlak örnekleriyle doludur. Yavuz ve özellikle Kanunî dönemi, birçok yönden olduğu gibi, tarih yazıcılığı bakımından da çok parlak bir dönem olmuştur. Yine Kemal Paşa-zâde başta olmak üzere, Celâl-zâde Mustafa, Abdulaziz Karaçelebi-Zâde, Celâl-zâde Salih, Bostan Çelebi, Lütfi Paşa v.b dönemin göze çarpan müellifleridir.

XVI. yüzyılda, Yavuz Sultan Selim devrinin (1512-1520) tipik gazavât-nâme örnekleri Selim-nâmeler'dir. Yavuz Sultan Selim'in sağlığında birincisi İdris-i Bitlisi tarafından yazılan bu eserlerin yirmiyeye yakın örneği bulunmaktadır⁹. Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında da çeşitli türlerde eserler yazılmıştır. Osmanlı tarihini umumi dünya ve İslâm tarihinin devamı tarzında ele alan eserler yanında, kuruluştan başlayan Tevârih-i Âl-i Osman'lar da yazılmış; Yavuz devrinin Selim-nâmelerinin yerini bu dönemde Süleyman-nâmeler almıştır¹⁰.

Kanunî devrinde yazılmış hilkatten başlayan eserlere, Matrakçı Nasuh'un Mecma`u't Tevârih'i, Ramazan-zâde Mehmed'in, Târih-i Nişancı'sı ve Muslihiddin Lârî'nin Mir'âtü'l-Edvâr'ı; Tevârih-i Âl-i Osmanlara ise Hadîdî'nin, Muhyiddin Mehmed'in ve Lütfi Paşa'nın eserleri örnek gösterilebilir. Kanunî döneminin tamamını ihtiva eden Süleyman-nâme yoktur. En kapsamlısı olan Celâl-zâde Mustafa'nın Tabakâtü'l-Memâlik'i bile 1554 yılına kadar gelir. Diğer Süleyman-nâmelere bazısını Bostan Çelebi, Celâl-zâde Salih, Gubârî, Mahremî, Hâkî, Eyyübî ve Senâî kaleme almışlardır¹¹.

Fatih devrinde başlayan fakat devam etmeyen yarı resmî sayılabilecek saray tarihçiliği olan Şehnâmenüvislik, Kanunî döneminde daha da müesseseseleşmiş, Fethullah Ârifî ve Eflatun Şirvanî gibi şehnâmeciler bu türün Farsça güzel örneklerini vermişlerdir¹².

¹ Gabriel Piterberg, An Ottoman Tragedy History and Historiography at Play, London 2003, 36; Edip Uzunald, “19 yüzyıl Tarih Yazıcılığı ve Ahmet Cevdet Paşa”, Türk Tarih Eğitimi Dergisi, 2013/2, 109; Uğur Akbulut, “Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekçeleri”, Atatürk Üniversitesi, KKEFD/JOKKEF, Sayı 15, 2007, s. 357; Mehmet İpşirli, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, Osmanlı, VIII, 1999, s. 274.

² Şehabettin Tekindağ, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, Belleten, Ankara 1971, c.35, s. 656.

³ F. Giese, Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, Haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992, s. XI.

⁴ Şefaettin Severcan, “Süleyman-nâmeler”, Osmanlı, Yayın Kurulu Başkanı: Halil İnalçık, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. 8, s. 301-317.

⁵ Tursun Bey, Tarih-i Ebu'l-Feth, Haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.

⁶ Şefaettin Severcan, Kemal Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s. xxıı.

⁷ Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, s. 52-53.

⁸ Ahmet Uğur, Kemal Paşazâde İbn Kemal, MEB, Ankara 1996, s.32.

⁹ Bk. Şehabeddin Tekindağ, “Selim-nâmeler”, Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 1, 1970, s. 202-203; Erhan Afyoncu, Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, İstanbul 2007, s. 42-45; Ahmet Uğur, “Selim-nâmeler”, A.Ü.İ.F. Dergisi, Ankara 1978, c. XXII, s. 367.

¹⁰ Bk. Abdülkadir Özcan, “Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü”, Prof. Dr. Mübahat S. Küttükoğlu'na Armağan, İstanbul 2006, s. 113-154; Erhan Afyoncu, Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, s. 46-54; Abdurrahman Sağırlı, “Süleyman-nâme”, DİA, c. XXXVIII, s. 124-127.

¹¹ Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 1 (2013) Bahar, s. 276-277.

¹² Özcan, a.g.m., s. 148-149.

Osmanlı tarihçiliğinin dönemini yansıtan eserlerinden biri de kendisinden sonra gelenler için önemli bir kaynak olan Bostan Çelebi'nin Gazavât-ı Sultan Süleyman'ıdır. Asıl adı Mustafa olan Bostan Çelebi 1498'de Tire'de doğdu. Tahsil çağına geldiğinde önce Kur'an'ı ezberledi, arkasından da tefsir ilmine çalıştı. Daha sonra devrin tanınmış müderrislerinden Cârullah Efendi, Zeyrek-zâde Rükneddin Çelebi ve Muhyiddin Fenârî'den ders aldı; bir ara Kemal Paşa-zâde'nin de talebesi oldu. Aynı tarihlerde Kanunî'nin hocası Hayreddin Efendi'ye intisap etti ve 1526'da ondan icazet aldı.

Bostan Çelebi bir süre bazı küçük medreselerde ve kazalarda müderrislik ve kadılık yaptı. Haseki ve Sahn medreselerindeki görevinin ardından 1544'te Bursa ve Edirne, ertesi yıl ise İstanbul kadısı oldu; 1547'de de Anadolu ve Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. Bu vazifede iken Vezîriâzam Rüstem Paşa ile Vezir Haydar Paşa arasındaki bir davada Haydar Paşa'nın haklı olduğuna hükmetmesi üzerine 1551'de görevinden alındı; hatta vezîriâzam tarafından rütbece daha aşağı mevkide bulunan kimselere teftiş ettirilerek kendisine hakarete bulunuldu. Fakat teftiş sonunda hakkında yapılan dedikoduların tamamen iftiradan ibaret olduğu anlaşılınca beraat etti. Rüstem Paşa'nın ikinci vezîriâzamlığı zamanında (1555-1561) ve 1569'da hakkında iki defa daha soruşturma açıldıysa da her ikisinde de temize çıktı. 1570'te vefat etti ve Edirnekapı dışındaki Emîr Buhârî Tekkesi civarına defnedildi¹³.

Bostan Çelebi, Kanunî'nin cülusundan 949 /1542 yılına kadar olan Kanunî devri olaylarını anlatan Süleyman-nâme'sini yazdı. Süleyman-nâme'nin bilinen nüshalarından üçü yurt içinde (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3317; TSMK, Revan, nr. 1283; TTK Ktp., nr. 18), ikisi Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. 998, 999), biri de Torino Millî Kütüphanesi'nde (nr. 103) bulunmaktadır. Bu nüshaların içinde muhtevası en geniş olanı Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. 998) kayıtlı nüshadır¹⁴. Tarihçi Hammer'in başlıca kaynaklarından birisidir. Ancak, Hammer bu eserin yazarını Ferdi olarak gösterir. Daha sonra müteveffa Alman müsteşriki Joseph von Karabacek, bu eserin Viyana'da bulunan tam nüshasının sonundaki kayda istinaden eserin yazarının, bu nüshanın sonunda adı geçen "Mustafa Âl-i Osman" olduğunu, bunun da Kanunî'nin öldürttüğü oğlu şehzade Mustafa olabileceğini ileri sürmüştür. Bu eserin bilinen dört nüshası ile yeni tespit ettiği diğer iki yazma nüshasını inceleyen Hüseyin Yurdaydın, bu eserin, Ferdi'nin veya Şehzade Mustafa'nın telifi olmadığını onun, Kanunî devri kazaskerlerinden Bostan Çelebi tarafından yazılmış bulunduğunu ortaya koymuştur¹⁵.

Edebi bir üslupla yazılan eser, Kanunî'nin hocasının talebesi olması dolayısıyla sarayla ilgili olarak diğer kaynaklardan daha fazla malumat vermektedir. Kanunî'nin tahta çıkışından itibaren döneminde meydana gelen olayları anlatırken konuya uygun gelen ayeti kerimeleri ustalıkla ve edebi bir şekilde kullanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü numara 3317 kayıtlı bulunan ve kullandığımız bu nüsha, el yazmasıdır. Eserin her sayfası 15 satırdan oluşmakta ve toplam 174 varaktır. Bostan Çelebi'nin, kendi asrındaki eserlere bakıldığında Türkçe kelimelere oldukça fazla yer verdiği görülmektedir. Bununla birlikte Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin de fazlalığı dikkati çekmektedir.

Osmanlı tarihlerini anlatan birçok ana kaynak, olayları anlatırken konu ile ilgili ayet, hadis ve atasözlerine atıfta bulunurlar, cümlelerini bu yüce kaynaktan aldıkları büyük kelimelerle teyit etme yoluna giderler. Bu anlamda Kanunî Sultan Süleyman döneminin en önemli ana kaynaklarından biri sayılan Bostan Çelebi de eserinde bu usulü takip etmiş ve konulara uygun gördüğü ayetlere ustalıkla eserinde yer vermiştir. 45 farklı sureden 98 adet farklı ayeti konuların içeriğine uygun olarak kullanmıştır.

1.2. Kitap Yazılırken Takip Edilen Usul

Hilkatten başlayan eserlerde konuya Hz. Adem'in yaratılışından başlanır ve eserin konusunu teşkil eden döneme kadar olan zaman kısaca özetlenir. Aynı anlayışla bu konuyu anlatırken Bostan Çelebi de önce *إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً* (Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım) ayetini kullanmıştır¹⁶. Daha sonra Hz. Peygamber ve Hülafa-yı Raşidin'in kâfirlerle mücadelesini vurgulamış ve bunu da *أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رَحِمَاءُ بَيْنَهُمْ* (Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler.) ayetiyle açıklamıştır¹⁷.

¹³ Nezihi Aykut, "Bostan Çelebi", *DİA*, İstanbul 1992, c. VI, s. 308.

¹⁴ Aykut, a.g.m., s. 308.

¹⁵ Hüseyin Yurdaydın, "Bostan'ın Süleyman-nâmesi", *Belleten*, 74, 1955, 137-202; Kadir Alper, "Türk Edebiyatında Süleyman-nâmeler" *Turkish Studies*, Volume 9/7 Summer 2014, Ankara, s. 147-163.

¹⁶ Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, Süleymaniye Ktp, Ayasofya Nr. 3317, v. 1b; Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 30.

¹⁷ Bostan Çelebi, v. 3a; Kur'an-ı Kerim, Fetih Suresi, 29.

Bostan Çelebi eserini yazarken çok çalıştığını ve bunun için gece gündüz demeden gayret ettiğini ifade etmiş, bu çabasını teyit etmek için de *وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ (۱۷) وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ* (*Andolsun, yöneldiği zaman geceye, Andolsun, aydınlandığı zaman sabaha ki*) ayetiyle çabasını göstermeye çalışmıştır¹⁸.

1.3. Kanunî'nin Tahta Çıkışı Ve İlk Faaliyetleri

1513 yılında Saruhan sancak beyliğine gönderilen Şehzade Süleyman, 30 Eylül 1520'de tahta oturuncaya kadar bu görevi sürdürdü.¹⁹ Onun padişah olmasını Bostan Çelebi *تُوِّي الْمَلِكُ مِنْ تَشَاءٍ* (*Sen mülkü dilediğine verirsin*) ayetiyle ifade etmiştir²⁰. Arkasından da tahta oturmasını anlatırken *وَوَرِثَ سُلَيْمَنُ دَاوُدَ* (*Süleyman, Dâvûd'a varis oldu*) ayetini kullanmıştır²¹.

Padişahların tahta çıktıklarında, hem bunun bir şükür ifadesi olarak hem de emri altındakileri memnun etmek için bol ikram ve ihsanlarda bulunmaları gelenek halini almıştı. Sultan Süleyman da bu geleneği aynen devam ettirdi. Bostan Çelebi de bunu ifade ettikten sonra *وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ* (*Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat*) ayetine yer vermiştir²². Daha sonra Sultan Süleyman devlet yönetiminde birtakım atamalarda bulunarak, özellikle boş olan makamlara tayinler yapmıştır. Bostan Çelebi yapılan bu tayinleri *فَأَخَذَ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى* (*İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma*) ayetiyle teyit etmiştir²³.

Ayrıca padişah, layık olanlara yeni makamlar verdiği gibi zorbalıkları ile halkı perişan eden bazı devlet adamları, idareciler ve askerleri de cezalandırmıştır.²⁴ Bunlardan biri olan Kaptan Cafer Bey'in zulmünden dolayı idamını müellifimiz *وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ* (*Kısasta sizin için hayat vardır*) ayeti ile açıklamıştır²⁵. Bir başka asi devlet adamı Canberdi Gazali isyanının bastırılmasını da *كَاتِبُهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ (۵۰) فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ* (*Onlar sanki arslardan kaçan yaban eşekleridirler*) ayetiyle teyit etmiştir²⁶.

Sultan Süleyman tahta çıktığı ilk yılında babası Sultan Selim'in mezarının olduğu yere Cami ve Türbe yapılması emretmiş ve bunu Bostan Çelebi *إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ* (*Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, imar eder*) ayeti ile tavsif etmiştir²⁷.

1.4. İlk Askeri Hareketi –Belgrat Seferi-

Yavuz Sultan Selim Osmanlı Devleti'nin doğusunda varlığını sürdüren İslâm topraklarının büyük ve önemli bir kısmını ülke sınırlarına katmayı başardıktan sonra, Kanunî Sultan Süleyman, dikkatini Avrupa'nın Hristiyan devletlerine çevirdi ve devletin fetih dinamiğini bu yöne sevk etti. Osmanlıların uzun zamandır duraklamış bulunan batı taarruzları, Sultan Süleyman'ın tahta çıkmasıyla yeniden ele alındı ve Sultan'ın Şark meseleleriyle meşgul olduğu bazı haller müstesna hiç kesintiye uğramaksızın, bütün saltanat hayatı boyunca devam etti. Bu onun eşas siyaseti oldu.²⁸ Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk batı seferi olan Belgrat seferine çıkışını Bostan Çelebi *إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا* (*Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik*) ayeti, *وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيمًا* (*Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin*) ayeti ve *وَخَيْرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ* (*Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı*) ayetleri ile desteklemektedir²⁹.

Kanunî Sultan Süleyman 11 Cemaziyelahir 927 (18 Mayıs 1521) günü Macaristan üzerine sefer emrini verdi³⁰. Belgrat seferi için komutanlarla istişare eden Sultan Süleyman'ın bu istişaresini müellif *وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ* (*İş konusunda onlarla müşavere et*) ayeti ile açıklamaktadır³¹. Belgrat seferi sırasında mevsim koşulları ve yağın yağmurdan dolayı çok büyük zorluklar yaşandı. Buna rağmen ordunun yolunu değiştirmeden

¹⁸ Bostan Çelebi, v. 3a; Kur'an-ı Kerim, Tekvir Suresi, 17-18.

¹⁹ Kemal Paşa-zâde, a.g.e., s. 30-31, Solak-zâde Mehmet Hemdemî Çelebi; Solak-zâde Tarihi, (Haz. Vahid Çubuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, c. II, s.120-121, Mesut Çapa; "Kanunî'nin Hayatı ve Kişiliği", Kanunî Sultan Süleyman Paneli, KATÜ Kanunî Sultan Süleyman Uygulama ve Araştırma Merkezi, Genel yayın no:180, Uyg. Arş. Yayın No:1, Eylül, Trabzon 1995, s. 6-7.

²⁰ Bostan Çelebi, v. 5a; Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, 26.

²¹ Bostan Çelebi, v. 5b; Kur'an-ı Kerim, Neml Suresi, 16.

²² Bostan Çelebi, v. 6a; Kur'an-ı Kerim, Duha Suresi, 11.

²³ Bostan Çelebi, v. 6b; Kur'an-ı Kerim, Sad Suresi, 26.

²⁴ Bkz. Celâl-zâde Mustafa Koca Nişancı, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik., Haz. Petra Kappert, Wiesbaden 1981, v. 27a-28b; Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s. 37-44; Gelibolulu Mustafa Âli, Kühnü'l-Ahbar, Kayseri Raşid Ef. Küt. No:920, v. 272a-b; Hüseyin Gazi Yurdaydın, Kânûni'nin Cülusu ve İlk Seferleri, AÜ, İlahiyat Fak. Yay., TTK, Ankara 1961, s. 5-6.

²⁵ Bostan Çelebi, v. 7b; Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 179.

²⁶ Bostan Çelebi, v. 11a; Kur'an-ı Kerim, Müddessir Suresi, 50-51.

²⁷ Bostan Çelebi, v. 13b; Kur'an-ı Kerim, Tevbe Suresi, 18.

²⁸ Ahmet Asrar, Kânûni Devrinde Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslam Alemi, Büyük Kitaplık, İstanbul 1972, s. 69; Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", Türkler, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, c. 9, s. 555.

²⁹ Bostan Çelebi, v. 16a; Kur'an-ı Kerim, Fetih Suresi, 1 ve 3, Neml Suresi, 17.

³⁰ Bkz. Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s.50-56; Hasan Beyzâde, Tarih-i Hasan Beyzâde, TSMK, Hazine koll. No. 1585, v.3a; Eyyubî, Menakıb-ı Sultan Süleyman, Süleymaniye Küt. Esad ef. Koll., No:2422, v.15; Âli, age., v.275a; Zuhuri Danışman, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Yeni Matbaa, İstanbul 1965, c. 6, s.14; Feridun Dirimtekin, "Belgrad'ın İki Kuşatması", İstanbul Enstitüsü Dergisi, II, 1956, s.77.

³¹ Bostan Çelebi, v. 17b; Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, 159.

hedefe yürümesini Bostan Çelebi, وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا (Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileticeğiz) ayeti ile teyit etmektedir³².

Padişahın fermanı ile Belgrat Kalesi dört bir taraftan kuşatılmış, yoğun ateş altına alınmıştır. Bu manzarayı müellif (۹۰) تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًا (Neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp çökecektir!) ayeti, (۹۱) إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (Çünkü kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir) ayeti ve (۹۲) يَوْمَ يَغْشَاهُمْ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ (Oysa azap kâfirleri üstlerinden ve ayaklarının altından bürüneceği gün) ayetleri ile gözler önüne sermektedir³³.

Belgrat kalesi kuşatması sırasında çok çetin savaşlar meydana geldi ve çok sayıda şehit verildi³⁴. Karşılaşılın bu durumu Bostan Çelebi وَقَاتِلُوا وَقَاتِلُوا لَأَكْفِرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ (Yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim) ayeti ile tasvir etmektedir³⁵.

Belgrad kapıları, kolay kolay açılmadı. Macarlar on iki defa yapılan hücumu büyük fedakârlıklarla karşıladılar. En sonunda lağımçıların kale duvarlarını barutla patlatmaları karşısında eman dilemekten başka çareleri kalmadı³⁶. Meydana gelen bu gelişmeleri de müellif فَجَعَلْنَا عَلَيَّهَا سَافِلَهَا (Hemen onların altını üstüne getirdik) ayeti ve (۹۳) وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْتَنِحْ لَهَا (Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş) ayetleri ile teyit etmektedir³⁷.

Belgrat kalesi fethedildikten sonra Belgrat etrafında olan yerlere akıncılar gönderilerek bölgede bulunan küffarla savaşılıp bir kısmı kılıçtan geçirilirken bir kısmı da esir alındı. Bu olayı da Bostan Çelebi إِنَّا كَذَبْنَا نَفْعًا (İşte biz suçlulara böyle yaparsınız) ayeti ile tarif etmektedir³⁸.

Belgrat seferi zaferle sonuçlandıktan sonra İstanbul'a dönüş yolunda Şehzade Sultan Murad'ın vefat haberi geldi. Bu acı haberi Bostan Çelebi çocuğun cennete gittiğini müjdeleyen bir güzellik olarak şu ayet ile temsil etmiştir. وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ (Allah esenlik yurduna çağırır)³⁹.

Belgrat seferinden dönen Padişah, İstanbul'a ulaştığında şehrin erkânı, âlimleri, şeyhleri ve büyük bir halk kitlesi tarafından sevinçle karşılandı. Padişah, halkın dua ve tezahüratı arasında sarayına giderek tahtına oturdu⁴⁰. Bu manzara müellif tarafından (۹۴) وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ (Yaban hayvâtı yaşayan (irili ufaklı) tüm canlılar toplandığı zaman) ayeti ve (۹۵) O, الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نُصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ (O, lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirendir. Bize orada bir yorgunluk dokunmaz. Bize orada usanç da gelmez) ayeti ile tanzih edildi⁴¹. Padişahın İstanbul'a geldiği bu zaman dilimi içinde Şehzade Sultan Mahmud'un ölümü vuku buldu. Bostan Çelebi bu elim olay karşısında sabrı tavsiye eden şu ayeti konuyla ilişkilendirdi. (۹۶) إِنَّمَا يُوفَى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir)⁴².

1.5. İkinci Askeri Hareket –Rodos Seferi-

16. yüzyılda Akdeniz önemli deniz savaşlarına sahne olmuştu. Bu denize sahili olan Hıristiyan devletler, donanmaları sayesinde çok nüfuz kazanmışlardı. Onlar gemicilikte, deniz ticaretinde yükselmekle beraber, korsanlık ve deniz savaşları gibi işlerde de çok ilerlemişlerdi. Akdeniz içinde meşhur olan adaların başında ise Rodos adası gelmekteydi. Rodos, batı devletlerinin kuvvetli bir ileri karakolu durumundaydı ve Sultan Süleyman bu adanın fethine karar verdi⁴³. Bu kararı Bostan Çelebi يَجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ (Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar) ayeti ile belirtmektedir⁴⁴.

Sefer için karar verildikten sonra Osmanlı ordusu Rodos üzerine harekete geçmiştir. Ordunun Rodos'u fetih için yola çıkması ve oluşturduğu manzara müellif tarafından وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا (Soluk soluğa süratle koşan

³² Bostan Çelebi, v. 24b; Kur'an-ı Kerim, Ankebut Suresi, 69.

³³ Bostan Çelebi, v. 27a; Kur'an-ı Kerim, Meryem Suresi, 90, Hac Suresi, 1, Ankebut Suresi, 55.

³⁴ Bkz. Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s. 96-102, Mehmet Efendi, İbtihacü't-Tevarih, Süleymaniye Küt. Hüsrev Paşa Koll, no:321-322, v. 75a-77b.

³⁵ Bostan Çelebi, v. 28b; Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, 195.

³⁶ Bkz. Celâl-zâde Mustafa, age., 44a; Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s.106-107; Mehmet Efendi, age.,77b; Solak-zâde, age., s.120-121; Karaçelebi-zâde Abdülaziz, Süleyman-nâme, Bulak 1248, s.43.

³⁷ Bostan Çelebi, v. 29a; Kur'an-ı Kerim, Hicr Suresi, 74, Enfal Suresi 61.

³⁸ Bostan Çelebi, v. 30b; Kur'an-ı Kerim, Saffat Suresi, 34.

³⁹ Bostan Çelebi, v. 32b; Kur'an-ı Kerim, Yunus Suresi, 25.

⁴⁰ Celâl-zâde Mustafa, age., 44a; Mehmet Efendi, age., 82b; Karaçelebi-zâde, age., s.46.

⁴¹ Bostan Çelebi, v. 33b-34a; Kur'an-ı Kerim, Tekvir Suresi, 4, Fatır suresi, 35.

⁴² Bostan Çelebi, v. 35a; Kur'an-ı Kerim, Zümer Suresi, 10.

⁴³ Bkz. Celâl-zâde Mustafa, age., v.67a-b; Tabib Ramazan, Er-Risale El-Fethiyye Er-Rodosiyye Es-Süleymaniyye, Haz. Necati Avcı; Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993, s. 95, (Tabib Ramazan diğer kaynakların üzerinde fazla durmadıkları, burada bulunan esirlerin duaları ile ilgili ayrıntılı bilgi vererek, Padişahın bu duaların neticesinde sefere karar verdiğini söyler.); Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s.129; Mehmet Efendi, age., v.86b-87b; Solak-zâde, age., s.121.

⁴⁴ Bostan Çelebi, v. 39b; Kur'an-ı Kerim, Maide Suresi, 54.

atlara andolsun) ayeti, فَاتْرُنْ بِهِ نَفْعًا (orada tozu dumana katan atlara andolsun) ayeti ve كَطَيِّ السَّجَلِ (Yazılı kağıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimiz günü düşün) ayetleri ile gözler önüne serilmektedir⁴⁵.

Rodos seferi sırasında isyanından dolayı Sultan Süleyman'ın idamına hükmettiği Şehsuvaroğlu Ali Bey'in isyanına ve hayatına son verildi. Bu asinin idamı Bostan Çelebi tarafından تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ (Onlar gelip geçmiş bir ümmettir) ayeti ile anlatılmıştır⁴⁶. Yine bu sefer esnasında Şehzade Sultan Muhammed'in doğum haberinin gelmesi de هُوَ أَشْأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا (O sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı) ayeti ile izah edilmiştir⁴⁷.

Rodos müstahkem bir yer ve müdafaa bakımından çok çetin bir kaleydi. Yeryüzünde o gün eşine zor rastlanan Rodos adası, aynı zamanda güzel ve geniş birçok kasaba, köy ve kalelere sahipti⁴⁸. Rodos kalesi dört tarafından kuşatılarak büyük bir savaş başladı. Ortaya çıkan manzara Bostan Çelebi tarafından şu ayetlerle resmedilmiştir. أَنَايَ النَّيْلِ فُسْبِيحٌ وَأَطْرَافِ النَّهَارِ (Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tespih et ki hoşnut olasın); وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرٌّ مَرَّ السَّحَابِ (Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler); مَا الْقَارِعَةُ (۱) الْقَارِعَةُ (۲) (Yüreklere hoplatan büyük felaket! Nedir o yürekleri hoplatan büyük felaket?); يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ (۴) (O gün insanlar, her biri bir tarafa uçan küçük kelebekler gibi olacaktır); وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ (۵) (Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır)⁴⁹.

Rodos'un direnci doğrusu Osmanlıları sıkıntıya soktu ve bu sırada Osmanlılar çok şehit ve yaralı verdiler⁵⁰. Rodos kalesinin fethinde kesin kararlı olan padişah, daha güçlü bir hücum için yeniden topları kurdurup, lağımlar kazdırdı. Ortaya çıkan durumu Bostan Çelebi وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ (Kendisinde müthiş bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri yarattık) ayeti ve لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ (Kaçmak size asla fayda vermeyecektir) ayeti ile izah etmektedir⁵¹.

Yapılan hücumların neticesinde Rodos kalesinin üzerine atılan ok ve topların küffara isabet etmesi ve kale diplerine döşenen lağımın duvar ve kuleleri yıkması sonucu kalenin fethi oldukça kolaylaşmış ve bunu müellif şu ayetlerle tasvir etmiştir. نَعْرِدُ بِرُوحٍ مُشِيدَةٍ (Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır); فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ (۱۰) (Göğün açık bir duman getireceği günü bekle)⁵².

Rodos kalesindeki direnen son kulenin lağımaların ateşlenmesi ile bir duvarının yıkılması üzerine artık kaledikilerin sığınacak hiçbir yerleri kalmadı. Kale başkomutanı, Megola Mastori denilen A. De Villeres de I'sle-Adam, İstanköy hâkimini, elli kadar adamıyla beraber, padişaha eman dilemek üzere gönderdi⁵³. Bostan Çelebi bu durumu فَاتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْفَوَاعِدِ فَحَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَيْتَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ (۲۶) (Allah'ın azabı binalarını, temelinden gelip yıktı da tavanları başlarına çöktüverdi ve azap kendilerine fark edemedikleri yerden geldi) ayeti ve وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى (Sizin vazgeçmeniz takvaya (Allah'a karşı gelmekten sakınmaya) daha yakındır) ayetleriyle açıklamıştır⁵⁴.

Padişah, Rodos kalesinin fethinden dolayı tebrikleri kabul etmiş ve gerekli atamaları yaptıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. Bu manzarayı da müellif وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ (۴) (O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü'minler sevinecektir) ayeti ve ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ (Girin oraya esenlikle, güven içinde) ayetleriyle ifade etmiştir⁵⁵.

⁴⁵ Bostan Çelebi, v. 42b ve 44b; Kur'an-ı Kerim, Adiyat Suresi, 1 ve 4, Enbiya Suresi 104.

⁴⁶ Bostan Çelebi, v. 45b; Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 141.

⁴⁷ Bostan Çelebi, v. 48b; Kur'an-ı Kerim, Hud Suresi, 61.

⁴⁸ Bkz. Celâl-zâde Mustafa, age., v. 81a-82b; Tabib Ramazan, age., s.99-111.(Tabib Ramazan Rodos adası ve kalesi ile içinde bulunanlar hakkında çok geniş malumat vermektedir.), Âli, age., v. 275b.

⁴⁹ Bostan Çelebi, v. 50b; Kur'an-ı Kerim, Taha Suresi, 130, Neml Suresi, 88, Karia Suresi, 1-2 ve 4-5.

⁵⁰ Feridun Bey, age., s. 532; Celâl-zâde Mustafa, age., v. 93a; Bkz. Mehmet Efendi, age., v. 105b-106a.

⁵¹ Bostan Çelebi, v. 51a; Kur'an-ı Kerim, Hadid Suresi, 25, Ahzab Suresi, 16.

⁵² Bostan Çelebi, v. 51b; Kur'an-ı Kerim, Nisa Suresi, 78, Duhan Suresi, 10.

⁵³ Bkz. Celâl-zâde Mustafa, age., v. 100b; Feridun Bey, age., s. 538; Lütfi Paşa, Tevarih-i Al-i Osman, Matbaa-i Amire, Birinci Baskı, İstanbul 1341, s. 313; Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s. 179; Tabib Ramazan, age., s. 190-192; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, TTK, Ankara 1998, C. 2, s. 315.; Mehmet Efendi, age., v. 113a-b.

⁵⁴ Bostan Çelebi, v. 52a-b; Kur'an-ı Kerim, Nahl Suresi, 26, Bakara Suresi, 237.

⁵⁵ Bostan Çelebi, v. 52b ve 56a; Kur'an-ı Kerim, Rum Suresi, 4-5, Hicr Suresi, 46.

1.6. Mısır'da Meydana Gelen Olaylar

Rodos kalesinin fethi sırasında Mısır'da bazı karışıklıklar çıkmış ve bunların arasında bulunan Canım Kaşif, emrinde bulunan güce güvenerek isyan etmişti⁵⁶. Bu durumu Bostan Çelebi ﴿۷﴾ *أَنَّ رَأَهُ اسْتَقْتَفَى* (Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder) ayetiyle tasvir etmektedir⁵⁷.

İbrahim Paşa, Mısır'daki problemleri ortadan kaldırması için Padişah tarafından görevlendirildi. Onun Mısır'a görevlendirilmesini müellif ﴿۵﴾ *فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا* (Bana kendi tarafından; bana ve Yakub hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla) ayetiyle açıklamıştır⁵⁸. İbrahim Paşa Mısır'a denizden gitmek istemiş fakat hava şartları sebebiyle gidememiş ve bunun üzerine karadan gitmek zorunda kalmıştır. Ortaya çıkan bu olumsuzluğu da Bostan Çelebi ﴿۷﴾ *وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ* (Derken aralarına dalga giriverdi) ayetiyle tavsif etmiştir⁵⁹. İbrahim Paşanın Mısır'a gelmesinden sonra problemlerle uğraşmaya başlamasını da ﴿۱۰﴾ *أَهْبِطُوا* (Öyle ise inin şehre! İstedikleriniz orada var) ayetiyle resmetmiştir⁶⁰.

1.7. Üçüncü Askeri Hareket –Mohaç Seferi-

Fransa Kralı Fransuva, düşmanı olan Habsburg Kralı ile yaptığı savaşı kaybetmiş, ondan intikam almak için İslâm padişahının huzuruna elçi göndererek yardım istemişti. Bu sırada Macaristan'ın iç durumu da çok iyi değildi. Macar kralı II. Layoş'un kötü yönetimi devam etmekte, Erdel Beyi Zapolya hem krala hem de krallık üzerindeki Habsburg nüfuzuna karşı çıkmaktaydı. Kötü idare altında ezilen Macar köylüleri, memnuniyetsizliklerini belirtmek gayesiyle Protestanlık hareketine katılmışlar, maaşlarını alamayan Macar askerlerinden bazısı, Osmanlı akıncı beyi Bâli Beye iltica etmişlerdi. Bu olaylar Kanunî'nin sefer kararını hızlandırdı⁶¹. Sultan Süleyman, Fransa kralına merhamet ederek, onun düşmanları üzerine sefere çıkmaya karar verdi⁶². Padişahın Mohaç seferine çıkmasını Bostan Çelebi ﴿۱﴾ *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ* (Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et) ayeti ve ﴿۲﴾ *فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ* (Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibarıyla, cihattan geri kalanlardan üstün kılmıştır) ayeti ile açıklamıştır⁶³.

Padişahın Macaristan topraklarında ilerlemesi ve buradaki güzellikler müellif tarafından ﴿۷﴾ *وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ رَوْحٍ* (Orada her türden iç açıcı çift bitkiler bitirdik) ayeti ile tavsif edilmiştir⁶⁴.

Padişah Belgrad'a geldiğinde İbrahim Paşa, Sava ile Tuna nehirlerinin birleştiği yerin güneyinde, bu iki nehri görebilecek bir tepede padişahın çadırını kurdu. Burada gemiler üzerine kalın ve geniş tahtalar döşetti. Bu şekilde geniş ve doğru bir köprü kurdurarak Rumeli askerlerini karşıya Sirem adasına geçirdi⁶⁵. Tuna üzerine köprü yapılmasını Bostan Çelebi ﴿۱۹﴾ *مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ* (Suları acı ve tatlı olan) iki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar) ayetiyle açıklamıştır⁶⁶.

Mohaç seferine giden ordunun yolu üzerinde, Tuna kenarında Varadin kalesi vardı. Burası önemli müstahkem mevkiilerden biriydi. Padişah, İbrahim Paşa'yı çağırıp şu emri verdi. "Rumeli askerlerini al, Varadin Kalesi üzerine yürü. Oraya varınca kaleyi kuşat ve savaşa başla". Bu emir üzerine İbrahim Paşa tuğlarla, sancakları açarak askerlerle birlikte Varadin üzerine yürüdü⁶⁷. Varadin kalesindeki küffarın, teslim olmaya çağrılmasını müellif ﴿۱﴾ *أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُجْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ* (Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır) ayetiyle ifade etmiştir⁶⁸.

Varadin Kalesi duvarlarının top ateşiyle dövülmesi, kale içindeki küffarın kırılması ve kale duvarlarının lağımlarla uçurulması da Bostan Çelebi tarafından ﴿۱﴾ *إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زُلْزَالَهَا* (Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı zaman) ayeti; ﴿۲﴾ *لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ* (Kaçmak size asla fayda vermeyecektir) ayeti ve ﴿۳﴾ *فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا* (Hemen onların altını üstüne getirdik) ayetiyle tavsif edilmiştir⁶⁹.

⁵⁶ Celâlzade; a.g.e., v. 106a; Mehmed Efendi, a.g.e., v.118b; Lütfî Paşa, a.g.e., s. 31.; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 60; Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, (Çev. İsmail Erünsal), Tercüman 1001 Temel Eser, C. 2, s. 519; Âli, a.g.e., v. 276a.

⁵⁷ Bostan Çelebi, v. 58b; Kur'an-ı Kerim, Alak Suresi, 6-7.

⁵⁸ Bostan Çelebi, v. 68b; Kur'an-ı Kerim, Meryem Suresi, 5-6.

⁵⁹ Bostan Çelebi, v. 70b; Kur'an-ı Kerim, Hud Suresi, 43.

⁶⁰ Bostan Çelebi, v. 71b; Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 61.

⁶¹ Bkz. Celâl-zâde Mustafa, age., v.132a; Karaçelebi-zâde, age., s. 79-80; Feridun Bey, age., s.547; Uzunçarşılı, age., s.323.

⁶² Bkz. Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s.218-222; Solak-zâde, age., s.137-138; Hasan Bey-zâde, age., v.7a; Mehmed Efendi, age., v.155a-157a.

⁶³ Bostan Çelebi, v. 75a; Kur'an-ı Kerim, Enfal Suresi, 65, Nisa Suresi, 95-96.

⁶⁴ Bostan Çelebi, v. 77a; Kur'an-ı Kerim, Kaf Suresi, 7.

⁶⁵ Bkz. Kemal Paşa-zâde, X. Defter, s.226-229; Celâl-zâde Mustafa, age., v. 138a; Hasan Bey-zâde, age., v. 8b.

⁶⁶ Bostan Çelebi, v. 81a; Kur'an-ı Kerim, Rahman Suresi, 19.

⁶⁷ Lütfî Paşa, age., s. 323; Celâl-zâde Mustafa, age., v. 138b; Peçevi, age., s. 67; Solak-zâde, age., s. 139.

⁶⁸ Bostan Çelebi, v. 84a; Kur'an-ı Kerim, Nahl Suresi, 125.

⁶⁹ Bostan Çelebi, v. 84b-85a; Kur'an-ı Kerim, Zilzal Suresi, 1, Ahzab Suresi, 16, Hicr Suresi, 74.

Sultan Süleyman'ı ölü veya diri olarak yakalamaya yemin eden Kral Layoş başta olmak üzere kırk bin civarında Macar askeri bu savaşta öldü⁷⁰. Mohaç meydan muharebesinde çok sayıda kafirin öldürülmesi ve muharebeden kaçan kafirlerin suda boğulması Bostan Çelebi tarafından *يَا أَرْضُ ابْلُجِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْبِعِي* ("Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu" denildi) ayeti ve *أُغْرِقُوا فَأَدْخَلُوا نَاراً* (Hataları (küfür ve isyanları) yüzünden suda boğuldular ve cehenneme sokuldular) ayetiyle ifade edilmiştir⁷¹.

Mohaç meydan muharebesinden sonra büyük ganimet elde edilmesi ve Macar ülkesine sahip olunmasını da müellif *فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَخْرَجْتَ الْأَرْضَ أَنْقَالَهَا* (yer içindekileri dışarıya çıkarıp attığı zaman) ayeti ve *فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَخْرَجْتَ الْأَرْضَ أَنْقَالَهَا* (Bundan dolayı Allah'tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler) ayetiyle teyit etmiştir⁷².

Macaristan seferi sonrası Zulkadir oğullarının isyanı ve Hüsrev Paşa'nın onları mağlup etmesini Bostan Çelebi *فَدَاقَتْ وَبَالَ أَمْرَهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرَهَا خُسْرًا* (9) (Böylece yaptıklarının cezasını tattılar ve işlerinin sonu tam bir hüsrana oldu) ayetiyle açıklamıştır⁷³.

Kanunî Sultan Süleyman tahta oturduktan sonra babasının adına bir cami yapılmasını emir buyurmuştu. Yapılması istenilen cami bu yıl tamamlanmış ve ibadete açılmıştır. Sultan Selim Camisi'nin tamamlanması ve ilk Cuma hutbesinin okunmasını müellif *لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ* (Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan) ayetiyle tavsif etmektedir⁷⁴.

1.8. Dördüncü Askeri Hareket –Vişana seferi-

Mohaç savaşında Macar Kralı öldükten sonra Kanunî, o sırada Erdel'de Ban (hâkim) olan Yanoş'a, Macaristan krallığını vermişti. Avusturya kralı Ferdinand, Macaristan'a göz dikti ve Osmanlılar tarafından tayin edilen Kral Yanoş üzerine yürüyerek, Macaristan'ın birçok vilayetleriyle, kalelerini zorla aldı. Kral Yanoş, bunun üzerine hem kayımpederi Lehistan Kralı I. Sigismund'dan hem de Sultan Süleyman'dan yardım istedi⁷⁵. Kanunî Sultan Süleyman'ın bu çağrıya kulak vererek I. Vişana seferine çıkmasını Bostan Çelebi *نَصَرَ مِنَ اللَّهِ وَفَتَحَ قَرِيبًا* (Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih) ayetiyle açıklamaktadır⁷⁶.

Sultan Süleyman'ın ordusuyla Sirem adasına geçişi ve Tuna nehri üzerine köprü yapılmasını Bostan Çelebi *وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ* (Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı) ayeti ve *هُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ* (O, birinin suyu lezzetli ve tatlı, diğerininki tuzlu ve acı olan iki denizi salıverip) ayetiyle izah etmektedir⁷⁷.

Padişah, ordugâhını Budin'in bağları yakınında kurunca Avusturya askerleri, hisarın etrafına toplar yerleştirdiler. Sünnet-i Nebevi gereği önce kale içindekiler itaate davet olundular. Olumlu cevap alınamayınca kale kuşatıldı⁷⁸. Budin kalesinin kuşatılması ve Osmanlı askerine karşı koyamayan Nemçe halkının, şehrin taşrasını ateşe vermesini Bostan Çelebi *فَاتْلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ* (Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin) ayeti ve *يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ* (Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı) ayetiyle teyit etmiştir⁷⁹.

Budin kalesinin fethinden sonra bölgenin tarumar edilmesi ve çok sayıda ganimet alınması da müellif tarafından *إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ* (İşte biz suçlulara böyle yaparız) ayetiyle izah edilmiştir⁸⁰.

1.9. Şehzadelerin Sünnet Düğünü

Kanunî Sultan Süleyman, üç şehzadesinin⁸¹ sünnet düğünü Vişana kuşatmasının dönüşünden sonra emir buyurdu. O zamana kadar görülmemiş derecede şaşaalı yapılması için hazırlıklara başlandı. Öncelikle eski gelenek üzere beylerbeylerine, ümeraya, meliklere, krallara, hükümdarlara, davet mektupları gönderilerek düğünün yapılacağı bildirildi⁸². Düğüne gelen davetliler çok değerli hediyeler getirmişti. Padişah, sünnet

⁷⁰ Celâl-zâde Mustafa, age., v.147b; Mehmed Efendi, age., c.2, v.73a-b; Hasan Bey-zâde, age., v. 11a.; Karaçelebi-zâde, age., s.88.

⁷¹ Bostan Çelebi, v. 91a-b; Kur'an-ı Kerim, Hud Suresi, 44, Nuh Suresi, 25.

⁷² Bostan Çelebi, v. 91b ve 94a; Kur'an-ı Kerim, Zilzal Suresi, 2, Al-i İmran Suresi, 174.

⁷³ Bostan Çelebi, v. 97b; Kur'an-ı Kerim, Talak Suresi, 9.

⁷⁴ Bostan Çelebi, v. 99b; Kur'an-ı Kerim, Tahrim Suresi, 6.

⁷⁵ Âlî, age., v. 292b; Lütüfî Paşa, age., s. 333; İsmail Hamî Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s.127.

⁷⁶ Bostan Çelebi, v. 108b; Kur'an-ı Kerim, Saf Suresi, 13.

⁷⁷ Bostan Çelebi, v. 110b ve 111b; Kur'an-ı Kerim, Neml Suresi, 13, Furkan Suresi, 53.

⁷⁸ Celâl-zâde Mustafa, age., v. 186b.

⁷⁹ Bostan Çelebi, v. 113b; Kur'an-ı Kerim, Tevbe Suresi, 14, Haşr Suresi, 2.

⁸⁰ Bostan Çelebi, v. 115b; Kur'an-ı Kerim, Saffat Suresi, 34.

⁸¹ Sünnet olan şehzadeler, Sultan Mustafa, Sultan Mehmed ve Sultan Selim. Lütüfî Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, Kayhan Atik, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, s. 268.

⁸² Harold Lamb, *Muhteşem Süleyman Kanunî*, Çev. A. Göke Bozkurt, İlgî yay. İstanbul 2006, s. 183.

düğününde gelen hediyelere daha fazlasıyla karşılık verdi. Bostan Çelebi bunu وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَنْقَالَهَا (Yeryüzü, içindekileri dışarıya çıkarıp attığı zaman) ayetiyle ifade etmiştir⁸³.

Sünnet düğününde günlerce süren eğlenceler ve gösteriler tertip edildi. Eğlence takımını canbazlar, hokkabazlar, curcunabazlar, tulumbacılar ve benzeri birçok göstericiler oluşturdu. Bunlardan bir tanesi de Şehzadelerin sünnet düğününde gösteri yapan ateşbazlar idi. Ateşbazların gösterisini müellif وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ (Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık) ayetiyle resmetmektedir⁸⁴.

Şehzadelerin sünnet düğününde günlerce kabul törenleri, ziyafetler, eğlenceler birbirini kovaladı. Bu arada yabancı devlet elçileri de kabul olundular. Devlet erkanına, tabi devletlerden gelenlere, alimlere, salihlere, askerlere ve halka ziyafetler verildi. Bostan Çelebi bu ziyafetleri أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهَ وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ (İşte onlar için belli bir rızık, meyveler vardır. Onlar ikram gören kimselerdir) ayeti ve فِيهَا مَا تَشْتَهُيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ (Canlarının istediği ve gözlerinin hoşlandığı her şey oradadır) ayeti ile tasvir edilmiştir⁸⁵.

1.10. Beşinci Askeri Hareket –Alman Seferi-

Şarlken, İspanya-Almanya krallığını elde etmiş ve kardeşi Ferdinand'ı Almanya'nın Nemse ve Çekoslovakya bölgelerine kral yapmıştı. Kendisi İspanya'da oturup, kardeşi Ferdinand'ı Almanya'da vekil bırakmıştı. İşte bu Nemse ve Çek Kralı ve Almanya kral vekili Ferdinand, devamlı Osmanlılarla savaş yaptığı için, kâfir ülkelerinin desteğini alıyordu. Bu sefer, birçok Hristiyan derebeylerini de toplamış ve bazılarında gemiler, askerler alarak Macaristan'a sarkmış ve birçok yerleri elde etmişti⁸⁶. Şarlken ve Ferdinand'ın düşmanca girişimleri üzerine Sultan Süleyman Alman seferine çıkmaya karar verdi. Bu durumu Bostan Çelebi لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ (Allah uğrunda hakkıyla cihad edin) ayeti ve لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ (Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir) ayeti ile teyit etmektedir⁸⁷.

Kanunî Sultan Süleyman Ferdinand'ın ülkesine geldiği halde o, Osmanlılarla başa çıkamayacağını bildiği için, gizlendiği yerde kalmış bir savaşı göze alamamıştı. Kanunî düşmanın ortaya çıkması için çok uğraştı ve küffar diyarını tarumar etti⁸⁸. Akıncıların küffar diyarlarını talan etmesi ve çokça ganimet elde etmesini Bostan Çelebi كَذَلِكَ نُجْزِي كُلَّ مُفْسِدٍ (İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız) ayetiyle açıklamıştır⁸⁹.

Alman seferi sırasında Osmanlı egemenliğinde olan Kırım'ın yöneticisi değiştirilmiş, Kırım Hanlığı, Saadet Giray'dan alınıp Sahib Giray'a verilmiştir. Bu değişikliği müellif رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ (Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin) ayetiyle tavzih etmiştir⁹⁰.

Ferdinand'ın, Macar krallığını almak için yaptığı teşebbüsler hep boşa gitmiş, Osmanlı hükümetinin Kral Yanoş'un yanında yer alması, onu amacına ulaştırmamıştı. Osmanlı Devleti karşısında biraderi Şarlken'in yardımı sayesinde tutunabilen Ferdinand, yine onun isteği ile Osmanlılarla anlaşmaya mecbur olarak devlete müracaat etti⁹¹. Alman ve Avusturya elçilerinin sulh talep etmesini Bostan Çelebi وَإِنْ جُنَحُوا لِّلسَّلَامِ فَأَجْنَحْ لَهَا (Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş) ayeti ile izah etmiştir⁹².

1.11. Altıncı Askeri Hareket –İrakeyn Seferi-

Avusturyalılarla yapılan antlaşma üzerine Batı'dan nispeten emin olan Kanunî, Doğu ile ciddi bir şekilde ilgilenmeye karar verir. Nihayet meydana gelen iki önemli hâdise, İran'a harbin açılmasına sebep olur. Bunlardan birisi, Bağdat'ı ele geçiren Zülfikar Bey'in, Osmanlılara müracaatla şehrin anahtarlarını İstanbul'a göndermesi idi. İran'a karşı harbin açılmasına sebep olan ikinci hâdise ise İran beylerinden Ulama Han'ın Osmanlılara, Osmanlı ümerasından olan Bitlis Hâkimi Şeref Han'ın ise Safevîler'e sığınmalarıdır. Gelişmeler üzerine padişahın Acem diyarına sefere çıkmasını Bostan Çelebi هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ (O, sizi yeryüzünde halifeler kılandı) ayeti ve يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ (Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun) ayeti ile açıklamıştır⁹³.

⁸³ Bostan Çelebi, v. 120b; Kur'an-ı Kerim, Zilzal Suresi, 2.

⁸⁴ Bostan Çelebi, v. 121b; Kur'an-ı Kerim, Mülk Suresi, 5.

⁸⁵ Bostan Çelebi, v. 123a-b; Kur'an-ı Kerim, Saffat Suresi, 41-42, Zuhur Suresi, 71.

⁸⁶ Bkz. Celâl-zâde Mustafa, age., v. 209b-210a; Bostan; age., v. 129b; Âli, age., v.298a.

⁸⁷ Bostan Çelebi, v. 130a; Kur'an-ı Kerim, Hac Suresi, 78, Tevbe Suresi, 25.

⁸⁸ Celâl-zâde Mustafa, age., v. 232a; Âli, age., v.299a; Solak-zâde, age., s.175.

⁸⁹ Bostan Çelebi, v. 139a; Kur'an-ı Kerim, Fatır Suresi, 36.

⁹⁰ Bostan Çelebi, v. 142b; Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, 38.

⁹¹ Uzunçarşılı, age., s.336.

⁹² Bostan Çelebi, v. 143a; Kur'an-ı Kerim, Enfal Suresi, 61.

⁹³ Bostan Çelebi, v. 144a ve 145a; Kur'an-ı Kerim, Fatır Suresi, 39, Saf Suresi, 14.

İran seferi sırasında Padişahın annesinin ölüm haberi gelmiş ve bu acı haberi cennetle müjdeleyici bir şekilde müellif, *يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (۲۷) اِرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَةً (Allah şöyle der:) "Ey huzur içinde olan nefis!" (27) "Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!")* ayetleriyle tavzih etmiştir⁹⁴. Annesinin vefat haberini büyük bir olgunlukla karşılayan Sultan Süleyman İran seferine devam etmiş ve bu ilerleyişi Bostan Çelebi *وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فُفْرَعُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ (Sûr'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla)* ayetiyle teyit etmiştir⁹⁵.

Padişah, İran seferi güzergâhında olan Konya'ya geldiğinde burada dinlenmiş ve başta Mevlâna Celaleddin Rumi olmak üzere burada bulunan birçok evliyayı ziyaret etmiştir. Bostan Çelebi bu şehir için *لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ (şehirler içinde benzeri kurulmamış olan)* ayetini kullanmıştır⁹⁶.

Padişah Bağdat'a gelince kurulan ordugâhtaki çadırına gitmeden evvel İmam-ı Âzam'ın türbesini ziyaret etmeye gitti. Sabit bin Numan'ın türbesini Kızılbaşlar yerle dümdüz etmişlerdi. Padişah oraya geldiğinde İmam'ın gömüldüğü yeri pislik içinde buldu. Bu pislik ve enkazın bir an evvel kaldırılmasıyla orasının temiz bir hale getirilmesini emrettikten sonra ordugâha gitti. Şehir dâhilinde İranlıların tahrip ettikleri yerlerden Şeyh Abdulkadir Geylani'nin mezarı üzerine bir türbe inşasını ve ayrıca bir de imaret yapılmasını emretti. Padişah, fethedilen yerlerden Kербela ve Necef'e giderek Hazreti Ali ve Hazreti Hüseyin'in türbelerini de ziyaret etti. Padişah, İmam-ı Âzam'ın mezarını buldurdu ve üzerine bir türbe yapılmasını emretti. Ondan sonra etrafı hisarla çevrildi. İcap eden yerlerine büyük kale topları konuldu ve dizdar tayin edildi. Kur'an okumak için hafızlar ve ayrıca hizmetkârlar ve bir de kayyum tahsis edildi. Oraya giden ve gelenlere yemek yedirilmek için bir imaret dahi yapıldıktan sonra buralara sarf edilmek üzere vakıf tahsisatı verildi⁹⁷. Padişahın Bağdat'a gelişini ve girişini Bostan Çelebi *وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ (Üstün olan sizlersiniz)* ayeti ve *فَادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ أَمِينٍ (Girin oraya esenlikle, güven içinde)* ayeti ile açıklamıştır⁹⁸.

Bağdat'ın fethinden sonra bölgeye yeni tayin ve atamalar yapıldı. Müellif bunu *قُلْ لَا اسئلكم عليه اجرا الا المودة في القربى (Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum)* ayetiyle izah etmiştir⁹⁹.

İran Şah'ı Tahmasb'ın Tebriz üzerine geldiğini duyan Sultan Süleyman, yeniden İran üzerine sefere gitmek için büyük bir ordu ile Bağdat'tan çıkmıştır. Bu durumu Bostan Çelebi *ان زلزلة الساعة شئ عظيم كىيامت سارسنتى çok büyük bir şeydir)* ayeti ile tavsif etmektedir¹⁰⁰.

Sultan Süleyman'ın karşısına çıkmaya cesaret edemeyen İran Şahı Tahmasb, Kanunî'nin önünden kaçarken kendi yerleşim yerlerini ateşe vermiştir. Müellif bu durumu *يخربون بيوتهم بأيديهم و أيدي المؤمنين (Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı)* ayeti ile açıklamıştır¹⁰¹.

Sultan Süleyman iki defa İran içlerine kadar orduları ile geldiği halde karşısına çıkan olmamıştır. Şah Tahmasb sürekli yer değiştirerek Osmanlı ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edememiştir. Bütün bunlar üzerine Kanunî Sultan Süleyman Tebriz civarındaki bazı kalelerin yıkılıp yakılmasını emretmiştir¹⁰². Ortaya çıkan bu durumu Bostan Çelebi *وان جنودنا لهم الغابون (Şüphesiz ordularımız galip gelecektir)* ayeti ile izah etmiştir¹⁰³.

Yaklaşık iki yıl süren İrakeyn seferinden muzaffer olarak dönen Kanunî Sultan Süleyman, büyük bir ihtişam ile İstanbul'a gelmiştir. Onun İstanbul'a ulaşmasını Bostan Çelebi *الذى احلنا دار المقامة من فضله لا يمسننا فيها نصب ولا يمسننا فيها لغوب (O, lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirendir. Bize orada bir yorgunluk dokunmaz. Bize orada usanç da gelmez)* ayeti ile izah etmiştir¹⁰⁴.

2. SONUÇ

Kanunî Sultan Süleyman dönemi için en önemli kaynaklar bizzat o dönemde yaşamış olan müelliflerin eserleridir. Bunların başında Kemal Paşa-zâde, Celâl-zâde Mustafa, Bostan Çelebi, Lütü Paşa, Eyyübî, Matrakçı Nasuh v.d. gelmektedir. Bu eserlerin çoğu Kanuni dönemini baştan sona anlatmaz. Her biri belli

⁹⁴ Bostan Çelebi, v. 147a; Kur'an-ı Kerim, Fecri Suresi, 27, 28.

⁹⁵ Bostan Çelebi, v. 150b; Kur'an-ı Kerim, Neml Suresi, 87.

⁹⁶ Bostan Çelebi, v. 151b; Kur'an-ı Kerim, Fecri Suresi, 8.

⁹⁷ Celâl-zâde Mustafa, v.261a-263a.

⁹⁸ Bostan Çelebi, v. 158b ve 159b; Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, 139, Hicri Suresi, 46.

⁹⁹ Bostan Çelebi, v. 161a; Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, 139.

¹⁰⁰ Bostan Çelebi, v. 163b; Kur'an-ı Kerim, Hac Suresi, 1.

¹⁰¹ Bostan Çelebi, v. 167a; Kur'an-ı Kerim, Haşr Suresi, 2.

¹⁰² Celâl-zâde Mustafa, v. 275a-276a.

¹⁰³ Bostan Çelebi, v. 167b; Kur'an-ı Kerim, Saffat Suresi, 173.

¹⁰⁴ Bostan Çelebi, v. 172b; Kur'an-ı Kerim, Fatır Suresi, 35.

tarihler arası olayları anlatmışlardır. Bazıları da olayları, özet bilgiler halinde vermiştir. Bu eserler içinde Bostan Çelebi, verdiği ayrıntılarla önemli bir yer tutar.

Bostan Çelebi de çağdaşı diğer müellifler gibi aynı metotla eserini kaleme almıştır. Konuları anlatırken atasözü, hadis ve ayetleri yerine göre kullanmıştır. Kullandığı ayetlerin fazlalığı ve çeşitliliği onun Kuran'a ve dini ilimlere hakim olduğunu göstermektedir. 45 farklı sureden 98 adet farklı ayete konuların içeriğine uygun olarak eserinde yer vermiştir. Devletin yönetim kademelerinde görev yapmasından dolayı da eserinde ele aldığı konularda daha detaylı bilgiler verebilmiştir.

KAYNAKÇA

- AFYONCU, E. (2007). Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, İstanbul.
- AKBULUT U. (2007). "Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekçeleri", Atatürk Üniversitesi, KKEFD/JOKKEF, Sayı 15.
- ALPER, K. (2014). "Türk Edebiyatında Süleyman-nâmeler" Turkish Studies, Volume 9/7 Summer, Ankara, s. 147-163
- ASRAR, A. (1972). Kanunî Devrinde Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslam Alemi, Büyük Kitaplık, İstanbul.
- AYKUT, N. (1992). "Bostan Çelebi", DİA, İstanbul, c. 6, s. 308.
- BOSTAN, Çelebi. Gazavât-ı Sultan Süleyman, Süleymaniye Ktp, Ayasofya Nr. 3317.
- CELÂL-ZÂDE, M. (1981). Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik,, Haz. Petra Kappert, Wiesbaden.
- ÇAPA, M. (1195). "Kanunî'nin Hayatı ve Kişiliği", Kanunî Sultan Süleyman Paneli, KATÜ Kanunî Sultan Süleyman Uygulama ve Araştırma Merkezi, Genel yayın no:180, Uyg. Arş. Yayın No:1, Eylül, Trabzon.
- DANIŞMAN, Z. (1965). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Yeni Matbaa, İstanbul.
- DANIŞMEND, İ. H. (1971). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- DİRİMTEKİN, F. (1956). "Belgrad'ın İki Kuşatması", İstanbul Enstitüsü Dergisi, II, 1956, 51-86.
- EYYUBÎ, Menakıb-ı Sultan Süleyman, Süleymaniye Küt. Esad ef. Koll., No:2422.
- GİESE, F. (1992). Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, Haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- BABİNGER, F. (1992). Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- GELİBOLULU, M. Âli. Kühü'l-Ahbar, Kayseri Raşid Ef. Küt. No:920.
- HASAN Bey-zâde, Tarih-i Hasan Bey-zâde, TSMK, Hazine koll. No. 1585.
- İPŞİRLİ, M. (1999). "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", Osmanlı, VIII.
- KARAÇELEBİ-ZÂDE A. (1248). Süleyman-nâme, Bulak.
- KEMAL PAŞA-ZÂDE, (1996). Tevârih-i Al-i Osman X. Defter, (Haz. Şefaettin Severcan), TTK, Ankara.
- LÜTFİ Paşa, (1341).Tevârih-i Al-i Osman, Matbaa-i Amire, Birinci Baskı, İstanbul.
- MEHMET Efendi, İbtihacü't-Tevârih, Süleymaniye Küt. Hüsrev Paşa Koll, no:321-322.
- MÜNECCİMBAŞI. A. Müneccimbaşı Tarihi, (Çev. İsmail Erünsal), Tercüman 1001 Temel Eser, Cilt 2.
- ÖZCAN, A. (2003). "Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul. s. 113-154.
- ÖZCAN, A. (2013). "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış ", FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 1 Bahar, s.271-293.
- PEÇEVİ, İ. E. (1981). Peçevi Tarihi, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- PİTERBERG, G. (2003). An Ottoman Tragedy History and Historiography at Play, London.
- SAĞIRLI, A. "Süleyman-nâme", DİA, XXXVIII, s. 124-127.
- SAVAŞ, A. İ. (2002). "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", Türkler, Yeni Türkiye Yay., Cilt 9, Ankara, 555-566.

- SEVERCAN, Ş. (1996). Kemal Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- SEVERCAN, Ş. (1999). Osmanlı, “Süleyman-nâmeler”, Yayın Kurulu Başkanı: Halil İnalçık, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, Cilt, 8, sayfa, 301-317.
- SOLAK-ZÂDE, M. (1989). Solak-zâde Tarihi, (Haz. Vahid Çubuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TABİB, R. (1993). Er-Risale El-Fethiyye Er-Rodosiyye Es-Süleymaniyye, Haz. Necati Avcı; Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- TEKİNDAĞ, Ş. (1970) “Selim-nâmeler”, Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 1.
- TEKİNDAĞ, Ş. (1971). “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, Belleten, Ankara, c.35.
- Tursun Bey. (1977). Tarih-i Ebu'l-Feth, Haz. Mertol Tulum, İstanbul.
- UĞUR, A. (1978). “Selim-nâmeler”, A.Ü.İ.F. Dergisi, c.XXII, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1998). Osmanlı Tarihi, TTK, c. 1-10, Ankara.
- UZUNDAL, E. (2013). “19 yüzyıl Tarih Yazıcılığı ve Ahmet Cevdet Paşa”, Türk Tarih Eğitimi Dergisi, 2.
- YURDAYDIN, H. G. (1955). “Bostan’ın Süleyman-nâmesi”, Belleten, 74, 137-202.
- YURDAYDIN, H. G. (1961) Kânûni’nin Cülusu ve İlk Seferleri, AÜ, İlahiyat Fak. Yay., TTK, Ankara.